

Michel Foucault’da İktidar ve Özgürlük Kavramlarının Orhan Tekelioğlu, Cem Deveci ve Tina Besley’in Çalışmaları Bağlamında Değerlendirilmesi

Nadir ATEŞOĞLU

Doktora Öğrencisi
Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Sosyoloji Anabilim Dalı
nadiratesoglu@gmail.com

Özet

Bu çalışma “Benim rolüm insanlara hissettiklerinden çok daha özgür olduklarını göstermek” diyen Foucault’nun iktidar ve özgürlük kavramı üzerinde eleştirel bir tartışma yapmayı amaçlamaktadır. Michel Foucault’da “İktidar ve Özgürlük” kavramları seçilen üç makale çerçevesinde ele alınacaktır. Orhan Tekelioğlu, Cem Deveci ve Tina Besley’e ait olan bu makalelerin ortak noktası, Michel Foucault’un terminolojisini kullanarak iktidar ve özgürlük kavramları üzerine yazmayı tercih etmiş olmalarıdır. Çalışmada öncelikle her yazarın görüşleri kısaca özetlenecek ve ardından tümü için eleştirel bir değerlendirme yapılacaktır. Özellikle Foucault’un kendilik teknolojileri, etik ve özgürlük kavramları ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Michel Foucault, söylem, özgürlük, etik, iktidar, kendilik teknolojileri

•••••

Makale geliş tarihi: 12.12.2018 • Makale kabul tarihi: 25.01.2019
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2019 • 5 (2) • kış/winter: 220-237

Evaluation of Power and Freedom Concepts in Michel Foucault within the Context of Orhan Tekelioğlu, Cem Deveci, and Tina Besley

Nadir ATEŞOĞLU

Ph.D. Student

Maltepe University

Institute of Social Sciences

Department of Sociology

nadiratesoglu@gmail.com

Abstract

This work aims to make a critical discussion on Foucault's concept of power and freedom, saying “My role is to show people that they are much more free than they feel”. Michel Foucault's concept of Power and Freedom will be discussed within the framework of three selected articles. The common point of these articles, which belong to Orhan Tekelioğlu, Cem Deveci and Tina Besley, is that they chose to write on the concepts of power and freedom by using the terminology of Michel Foucault. In the study, the opinions of each author will be briefly summarized and then a critical evaluation will be made for all. In particular, Foucault's self-technologies, ethics and freedom concepts will be discussed.

Keywords: Michel Foucault, discourse, freedom, ethics, power, self-technologies

•••••

Article arrival date: 25.11.2018 • Article acceptance date: 10.01.2019

Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2019 • 5 (2) • *kış/winter*: 220-237

Giriş

Özgürlük kavramı modern bireyin hayatında -tüm insanlık tarihi boyunca olduğu gibi- merkezi bir yer işgal etmeye devam ediyor. İktidar kime ait ya da nerede olursa olsun, bir töz ya da her yerde hazır ve nazır bir hükmetme biçiminde ortaya çıksın, bireyin özgürlük ihtiyacı onun ontolojik varlığından kaynaklı bir zorunluluk halidir. “Hayır” sesinin çıkmasıdır. Foucault’un iktidar kavramı ve onun özgürlükle ilişkisi bu şekilde yorumlanabilir. Foucault’a göre bu sesin çıkmadığı/çıkamadığı yerde bir iktidar ilişkisinden değil tahakküm ilişkisinden söz edilebilir (Foucault, 2016, s. 21). Bu ise başka bir çalışmanın konusudur. İktidarın olduğu her yerde bir direniş ya da direniş imkânı vardır (Foucault, 2016, s. 21). Foucault’dan esinlenerek diyebiliriz ki; Çünkü ancak özgür olduğumuzda itiraz edebiliriz, doğru değil diyebilir ve ancak o zaman kendimizle ontolojik bir bağ kurarak içimizden gelen vicdani sese kulak verebiliriz. Bu anlamda bize göre Michel Foucault’nun iktidar analizleri, kendilik teknolojileri, etik, özgürlük ve bu konularda failin etkililiği üzerindeki son dönem çalışmaları yol gösterici niteliktedir.

Foucault’nun iktidar analizlerinde özgürlük önemli bir yer tutar, çünkü o iktidarı bir kişinin ya da grubun başka bir kişi ya da grup üzerinde eylemde bulunması olarak görmektedir. “İktidarı başkalarının eylemi üzerine bir eylem ve bu eylemi de yönetmek olarak tanımlamak çok önemli bir ögeyi, özgürlüğü iktidar ilişkilerine katmak demektir” (Foucault, 2016, s. 23). Öyleyse özgürlük iktidar ilişkilerinden ayrılamaz.

“İktidar bir ilişki, bir eylem biçimidir. Ama bu, doğrudan doğruya başkaları üzerinde değil, başkalarının şimdiki ya da gelecekteki eylemleri üzerindeki bir eylemdir” (Foucault, 2016, s. 20). İktidar bu işlemi yapabilmek için bir normalizasyon süreci işletmektedir. Bu süreç her yerde yaşanmaktadır ve bireyin bedeni üzerinde ve/veya tüm nüfus üzerinde işler. O zaman karşımıza şu soru çıkmaktadır. İktidar her yerde ise ve bir normalizasyon süreci işleterek bunun dışında kalanları da disipline etme veya dışlama yoluyla onlar üzerinde -söylemsel veya söylemsel olmayan pratikler aracılığıyla- yaptırımlarda bulunuyorsa, bu durumda birey özgürlüğüne nasıl kavuşacaktır? Bu soruya Foucault şu cevabı veriyor:

“Normalizasyon süreçlerinde kullanılan tekniklerin analizinde, kitlesel ve direnilemez bir normalizasyon olduğu iddiası yoktur. İktidar ilişkilerinin her yerde olması, bütün gücü ellerinde bulundurdukları anlamına gelmez. İktidar ilişkilerinin çokluğu, kesişmeleri, kırılabilirlikleri ve tersine çevrilebilirlikleri tüm davranış alanlarını tıkayan ve tek yanlı olarak yönlendiren bir iktidarın var olmadığı anlamına gelir” Özgürlük, davranış ve eylem biçimlerimiz önünde engel oluşturan ya da oluşturabilecek etmenlerin yokluğu (yani negatif

bir özgürlük) değil; bu engelleri aşmak için sahip olduğumuz güçlerin kullanımınıdır (Foucault, 2016, s. 23-24).

Öyleyse iktidar her zaman ve her yerde var olduğuna göre özgürlük de zaten vardır. Ancak önemli olan özgürlüğün etik olarak nasıl kullanılacağıdır. Çünkü Foucault'ya göre “etik özgürlüğün düşünülerek yapılan bir pratiği, özgürlükse etiğin ontolojik koşuludur” (Foucault, 2016, s. 23). Bu son cümleyi biraz açalım: Özgür olmayan bir bireyin zaten etik bir davranış sergilemesi mümkün değildir ki o zaten kendi adına değil başkası adına ve hesabına hareket eden kişi anlamına gelir. (Bir Köle) Etik, özgürlüğün düşünülerek yapılan bir pratiği ise burada birey neyi nasıl düşünecektir? Foucault'a göre birey bunu yapmak için kendisi ile tarihsel ve ontolojik bir bağ kurmalıdır. Bunu yaparken de soybilimsel bir yöntem izlemelidir. Bunun nasıl yapılacağını olacağını özne ve iktidar isimli makalede aktarmaktadır.

“Soybilim bize verilmiş olan kimliklerin reddedilmesinin yöntembilimsel aracıdır. Bir karşı-hafıza olarak soybilim sabit özleri reddeder ve farklı kimlikler olabileceğini varsayar; verili bir kimliğin kökenini bulmak yerine bu kimliği çözmeyi, ayırtırmayı hedefler. Soybilim tarihini yazdığı şeyin değişmez bir doğruluğu olduğunu reddeder. Her şeyden önemlisi, soybilim tarihini yazdığı şeyin ortaya çıkışından sonra anlamı muhafaza eden bir süreklilik izlemediğini; tersine, bu süreçte dışarıdan birçok müdahale, sapma, hata ve ilineğin etken olduğunu; sürecin farklı güçler arasında mücadeleler içerdiğini, varılan noktanın bu etkenler ve mücadelelerin bir sonucu olduğunu gösterir. Yani köken tek ve mükemmel, varılmış olan nokta da zorunlu değildir” (Foucault, 2016, s. 23).

Kabaca bir ifadeyle, tarihsel bir kültür ve iktidar ilişkileri çerçevesinde şekillenen kimlik ve değerlerin tümünü sorgulamadan kabul etmek zorunda olmadığımızı bize hatırlatmaktadır. Şöyle der,

“Özgürlüğün pratiği ise, yani etik, bir ethos, bir davranış biçimi, bir kendimizi yönetme, kendi davranış alanlarımızı yapılandırma, yaşamımıza ne tür bir biçim ya da yapı vereceğimize karar verme sanatıdır. Bu, özgürlüğü kullanarak kendimizi kendi davranışlarımızın öznesi olarak yeniden kurmak, yani bir ahlaki özneleşmedir. Ancak bu etik anlayışı geleneksel etiğin tersine evrensel bir nitelik taşımaz, çünkü farklı kendiyile ilişki biçimleri vardır ve kendiyile kurulabilecek her ilişki herkes için eşit ölçüde ideal olamaz” (Foucault, 2016, s. 26).¹

---

¹ Foucault'un Postmodern sayılabilecek bu etik yaklaşımı Freud'un “herkes kendi mutluluğunu öznel olarak kendisi bulmalıdır, biçimsel bir rasyonalite yoktur” yaklaşımı ile örtüşmektedir. Bakınız (Wallerstein, 2016, s. 254-255).

Bu genel değerlendirmenin ardından onun “söylem, özgürlük ve etik” gibi kavramlarını merkeze aldığı için seçilen üç makaleyi kendi bağlamlarında değerlendirmeye geçebiliriz.

Bunlardan ilki, Prof. Dr. Orhan Tekelioğlu’na ait, “Moderniteye Sıkışan Özgürlük, Foucault'nun Kendilik Teknolojilerine Bir Bakış”, İkincisi Dr. Cem Deveci’ye ait “Foucault’nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayrıştırılmazlığı” ve son olarak da Prof. Dr. Tina Besley’in “Foucault, truth telling and technologies of the self in schools ” isimli çalışmasıdır. Makaleler ayrı ayrı bir değerlendirmenin ardından Foucault’nun özgürlük ve etik kavramları bağlamında genel bir tartışmanın konusu yapılacaktır.

Moderniteye Sıkışan Özgürlük, Foucault'nun Kendilik Teknolojilerine Bir Bakış

Doğu Batı dergisinin 9. sayısında yayınlanan bu makalede Prof. Dr. Orhan Tekelioğlu, Michel Foucault’nun kendilik teknolojileri kavramına özgürlük eksenini üzerinden yaklaşmış ve liberal özgürlük anlayışı ile Foucault’nun özgürlük anlayışını karşılaştırmalı olarak değerlendirmiştir. Tekelioğlu’na göre “Liberal düşüncenin kendinde temellendirdiği bireyin özgürlüğü ve bunun temel bir hak olduğu önermesi önemli ve gerekli bir tartışma alanıdır. Zaten gerek liberaller gerekse liberalizm karşıtları için özellikle Kant’tan itibaren bireyin, devletin, özgürlüğün modernite içindeki yeri sürekli tartışılmıştır” (Tekelioğlu, 1999, s. 46). Ancak ona göre bu tür açıklamalarda eksik olan taraf, kamusal alan ve özel alan ayrımının çok da mümkün olmadığıdır. İstedığımız kadar ayırmaya çalışalım sonuçta insan toplumsal bir alanda var olacaktır. Bu alanda birçok pratiği aynı anda yaşarız. Üretim sürecinde kısıtlanırsınız ancak tüketim sürecinde özgürleşebilirsiniz. Onun ifadeleri ile, “Bugün yaşadığımız modernite bize bir dizi "kısıtlama" ve "özgürleştirme" pratiklerini aynı anda sunar. Para kazanmak zorundayızdır ve bunun için formel/rasyonel bir akıl kullanabiliriz ama harcarken bambaşka "akıllar" da kullanabiliriz” (Tekelioğlu, 1999, s. 46). Bu anlamda özgürlük dünyaya özel bir yönelim ve kişisel etik bir duruştur.

Bu noktada Foucault, Habermas’ın üretim, ifade ya da iletişim ve hükmetme teknikleri adını verdiği tekniklere ek olarak “Kendilik Teknolojileri” adını verdiği dördüncü bir teknikten bahseder. Bu teknik sayesinde kişiler, kendileri vasıtasıyla kendilerini dönüştürerek bir mükemmeliyet, mutluluk saflık elde etmek için kendi ruhları ve davranışları üzerinde yine kendilerinin işlem yapmasına olanak sağlayan teknolojiler kullanabilirler (Tekelioğlu, 1999, s. 47). Tekelioğlu’nun yorumuna göre Foucault burada iki noktaya değinmektedir. Birincisi

dışsal bir güç -ya da güçler- tarafından insanları yönetmeye yönelik olan bir yapıyken² diğeri ise insanların bizzat kendilerinin yine kendilerini yönetmeye yönelik olan - inşası sürekli devam eden - bir yapıyı ifade etmektedir. Bu iki alanın ("biyo-iktidar" ve "bireyleşme") fiziksel kesişme noktası ise bireyin gövdesidir. İnsani gövde basitçe tepkisel edimde bulunan reaktif bir mekanizma olmayıp bir aklı ve toplumsal bir "ruhu" vardır. İşte tam bu noktada Foucault'nun etik kavrayışı devreye giriyor. Foucault, kendilik teknolojilerinin yanına kendine ilgi gösterme, kendini dert edinme anlamında bir etik tutumdan (care of the self) söz ediyor (Tekelioğlu, 1999, s. 48). Tekelioğlu'nun Foucault'a atfen "Kendilik İlgisi" olarak Türkçeye çevirdiği yaklaşımda etikten bahsediliyor. Onun son dönem yazılarında "kendilik" nosyonunu buluruz. Kendilik tarif edilemese de gözlemlenebilir. Kendilik özellikle delilerde, sanatçılarda, aylaklarda ve sarhoşlarda rahatça sıradan insanlarda ise biraz daha dikkatli bakarak gözlemlenebilir (Tekelioğlu, 1999, s. 48). Ancak bize göre Foucault'nun asıl vurgulamak istediği sıradan insanlarda var olan kendilik halleridir. Tekelioğlu'nun bu konudaki yorumu konuyu açıklamaktadır.

"Yani birçoğumuzun çok sıradan olduğunu düşündüğümüz bazı davranış setleri, aslında o davranışı yapan kişiler için kendilerine yarattıkları "davranış barınakları" hatta bazen "direniş ritüelleri"nin temeli olabilir. Çok sıradan hakikatlerden söz ediyorum burada, çayın nasıl pişirilmesi gerektiğinden, neyin neye yakışacağına ya da kadının elinin sıkıp sıkılmayacağına karar vermeye kadar giden bir dizi kişisel yargının arka yüzünden söz ediyorum" (Tekelioğlu, 1999, s. 49).

Bu bir defa başlayıp biten bir süreç değil, sürekli devam eden ve bunu yaptığı ölçüde kendi hakikatini bulan -ya da peşine düşen- ve başkalarının hakikatleri ile karşılaştıran ve sonra da onları beğenen, küçümseyen veya ilgisiz kalan bir etik anlayışının oluşum sürecidir (Tekelioğlu, 1999, s. 49). Burada kişiler kendi bireysel hakikatlerinin peşine düşmektedir. Freud'a göre bu kişiye göre değişecektir; herkes kendi mutluluğunun özel yolunu bulmalıdır (Wallerstein, 2016, s. 253). Freud'un belirttiği gibi töz, biçimsel veya evrensel bir rasyonalite yoktur; Wallerstein'in aktarmasıyla;

"Freud'un meydan okuduğu, daha doğrusu belki de yıktığı şey, biçimsel rasyonalite kavramının işe yararlılığıdır. Soyut biçimsel rasyonalite diye bir şey olabilir mi? Biçimsel rasyonalite her zaman bir başkasının biçimsel rasyonalitesidir. Bu durumda evrensel bir biçimsel rasyonalite nasıl olabilir? Biçimsel rasyonalite çoğunlukla bir amaca giden en etkili

² Hükmetme (tahakküm)'e yönelik olarak gerçekleşen ve daha çok hapisanelerin ve kliniğin doğuşunda aktarılan.

araçların kullanılması olarak sunulur. Ama amaçları tanımlamak hiç de o kadar kolay değildir” (Wallerstein, 2016, s. 255).

Dolayısıyla evrensel bir etik de olamaz. Çünkü neyin doğru olduğu sorusu kültürden kaynaklanan ahlaki (moral) bir soruyken, kişi için neyin doğru olduğu etik bir cevaptır” (Tekelioğlu, 1999, s. 50). Bu noktada Foucault, Modernite ve Liberal bakışın birey ve özgürlüğü nasıl kurduğu sorusu ile ilgilenir. Foucault'nun “Hapishanenin Doğuşu”nda değinmeye başladığı, “Cinselliğin Tarihi”nde ise detaylarıyla anlattığı "biyo-iktidar" aslında modernitenin bireyi nasıl kurduğunun (sorunsallaştırmalar yoluyla özneleştirdiğinin) da dolaylı bir tarihidir. Aydınlanma ve buna koşut liberal düşüncenin etkisinde evrilen ilk refah devleti söyleminde halk (tebaa), yani bir kitle vurgusu giderek azalırken, birey kavrayışı öne çıkmaya başlar (Tekelioğlu, 1999, s. 51).

Bunun sebebi bir halk – kitle değerlendirmesinin toptancılığından kurtularak nüfusu işe yarayanlar ve yaramayanlar, kontrol edilmesi kolay olanlar ve olmayanlar biçiminde bir ayırımın sosyolojik olarak gerekli görülmesidir. Çünkü feodal çözülme döneminden sonra şehirlerde olması gerektiğinden çok fazla sayıda insan vardır ve bunların sınıflandırılması, kategorize edilmesi ve izlenmesi gerekmektedir (Tekelioğlu, 1999, s. 52). Bunlar hastaneler (ki bugünkülerden çok farklıdır ve işsizler, hırsızlar, dinsizler, katiller ve yaşlıların kapatıldıkları yerlerdir) hapishaneler, okullar ve sosyal yardım evlerine kapatılmış, izlenmiş, sayılmış ve özellikleri belirlenmiştir, böylece artık disipline edilebilirler (Tekelioğlu, 1999, s. 53).

Bu ayırma işlemleri halk yerine birey vurgusunu öncelemiştir. Foucault'nun bu birey değerlendirmesi, doğuştan tüm haklara sahip olduğunu iddia eden liberal düşüncenin bireyinden epeyce farklıdır. Özetle devlet (liberal devlet) bireyi değerlendirirken normal bireyi değil marjinal bireyi esas alıp, normalin ne olduğunu normal olmayan üzerinden tanımlamıştır (Tekelioğlu, 1999, s. 54). Bu noktada doğal olarak liberallerin bahsettiği “doğuştan özgür bireyden” söz edilemez. Foucault'nun kuramı, kişinin kendisi ile kurduğu ontolojik bir etik anlayışı üzerinden oluşturduğu özgürlüğe vurgu yapmaktadır ve insan isterse bunu yapabilir. (Yapamayabilir de) O yukarıda da belirttiğimiz gibi “Benim rolüm insanlara hissettiklerinden çok daha özgür olduklarını göstermek” diyerek bu konudaki hassasiyetini dile getirmektedir.

Foucault'nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayrıştırılamazlığı

Doğu Batı dergisinin 9. sayısında yayınlanan bu makalede Dr. Cem Deveci Michel Foucault değerlendirmesini özellikle iktidar kavramsallaştırması üzerinden yapmıştır. Foucault'nun bu kavramı sosyal teorisinin merkezine oturttuğu biliyoruz. Deveci Foucault'nun genel yaklaşımını reddetmeden, onu iktidar ile siyasal iktidar ayrımını yeteri kadar yapmaması bağlamında eleştirmektedir.

Deveci'nin çalışmasında bugüne kadar (Foucault öncesi) iktidarın tanımı yapılmaya çalışılırken kullanılan yöntemin, “bağlamsallaştırma stratejisi” olduğunu ifade etmektedir. Buna göre iktidarın tanımı nedir? Sorusuna onun içinde bulunduğu bağlama referansla, “iktisadi, siyasi ya da toplumsal iktidar” şeklinde cevaplar verilmiştir. Bu bize analitik olarak inceleme kolaylığı sağlamaktadır (Deveci, 1999, s. 26). Devecinin kuramsal analiz değerlendirmesine göre siyasal iktidarı diğerlerinden ayıran unsur, yaptırım ve şiddet tekeline sahip olmasıdır.

Deveci'ye göre Foucault'nun iktidar kavramındaki temel nokta onun iktidarı tamamen “tarihsel bir olgu” olarak ele almasıdır. Getirdiği en önemli yenilik ise daha önce uzlaşmaz ikilikler olarak ele alınan özgürlük ve iktidar gibi, özne olma ve boyun eğme gibi boyutların iktidar ilişkilerinde aynı mekânda ve eş zamanlı olarak uygulanıyor olduğuna ilişkin genel iddiadır denebilir (Deveci, 1999, s. 29). Deveci Foucault'ın iktidar konusundaki görüşlerini beş başlık altında toparlamıştır.

İlk olarak Foucault iktidarın bir töz olmadığını aksine belirli türden ilişkilere verdiğimiz bir isim olduğunu ifade edilmiştir. “Delilik gibi iktidar da tözsel anlamda var olmaz, belirli türden ilişkilere verdiğimiz isimdir” (aktaran, Deveci, 1999, s. 30). Foucault'nun sözleri ile “Açıkça nominalist olmak gerekir: İktidar bir kurum, yapı ya da sahip olduğumuz bir kuvvet değildir. İktidar verili bir toplumda karmaşık stratejik bir duruma verdiğimiz isimdir” (aktaran Deveci, 1999, s. 29). Bu durumda iktidar kavramı karmaşık toplumsal ilişkilere verdiğimiz isimden ibaretse o zaman tanımı da yapılamaz. İktidar nedir? Sorusu yanlış bir sorudur. Dolayısıyla Foucault'nun iktidar analizi iktidarın ne olduğunu bulmaya çalışmaz, yalnızca nerede olduğu ve nereye bakılması gerektiğine odaklanır (Deveci, 1999, s. 30).

Deveci ikinci olarak bilgi ve iktidar birlikteliğine odaklanır. Onun aktarmasıyla:

“Bilgi söylemseldir çünkü hangi önermelerin kabul edilip, hangilerinin dışlanacağını sınırının çizilmiş olması gerekir. En genel düzeyde, dilde anlam söylemsellik sayesinde oluşur. Dil pratiklerini içeren iktidar yalnızca anlamın oluşma sürecinde değil, aynı zamanda oluşmuş söylemlerin toplumsal pratiklerde uygulanması sürecinde de kaçınılmaz olan bir boyuttur.

Doğruluğun, dolayısıyla da bilginin söylemsel formasyonlarla örtüşük olması, söylemsel formasyonların da yapısal bir iktidar ilişkisi içermesi, bilgiyi dolaylı da olsa iktidara bağımlı kılar. Ama öte yandan da, özellikle insan bilimlerinde erişilmiş bilgi bütünlerinin toplumsal ilişkilere uygulanmasında, yani pratiklerin ve eylemlerin denetlenmesinde de bilgi iktidarla buluşur” (Deveci, 1999, s. 30).

Ona göre bilgi ve iktidar birlikteliği tek yönlü değil iki yönlü okunması ve anlaşılması gereken bir süreçtir.

Üçüncü olarak Deveci, iktidarın akışkanlığı ve sahiplenilemezliği konusunu ele alıyor. Burada iktidar ilişkilerinin nereden kaynaklandığı sorusuna odaklanılır. Foucault'nun buna cevabı güç ilişkileridir. Örneğin insan bedeni güç ilişkilerinin merkezindedir ve cinsellik dâhil birçok hesap bu beden üzerinden görülür. Deveci'nin Foucault okuması üzerinden ifade edilecek olursa; iktidar ilişkileri baştan sona kadar istikrarlı olamazlar, “Bunun bir nedeni iktidarın değişken ve tanımı gereği istikrarsız güç ilişkileri üzerinde oynaması ise; diğeri söylemlerle pratiklerin tam uyuşmasının, tam örtüşmesinin olanaksızlığıdır” (Deveci, 1999, s. 33).

Dördüncüsü direnmenin iktidara içkinliğidir. Özgürlük meselesiyle yakından ilintili olmasından dolayı bu madde çalışmamız açısından önemlidir. Aslında burada iktidar az çok da direnme sayesinde (direnenlerin iktidarı kışkırtması sayesinde) süreklilik kazanır. İktidar mevcut direnme üzerinden her seferinde kendini doğrular ve yeniden üretir. Deveci bu konuda aşağıdaki örneği veriyor. “Örneğin, "hala" bazıları okul disiplinine tam uyum göstermemekte, hastanede hijyen kuralları zaman zaman hiçe sayılmakta ya da orduda bazıları hala tüfeği tutarken hata yapmaktadırlar. Oysa bu tür direnmeler olmasa iktidar da kendini yeniden üretemeyecektir” (Deveci, 1999, s. 34).

Ayrıca her direnme de bir iktidar biçimidir, diyebiliriz. Deveci'nin çalışmasındaki ifadesiyle: “Bilgi/iktidar bütününü anlamaya çalışırken yaptığımız gibi iktidar direnme ilişkisini bir de öbür taraftan okumakta fayda vardır. Yani, iktidar- direnme ilişkisine, direnmenin açısından bakıldığında ortaya çıkan şudur: Direnme de iktidar ilişkisini gereksinir; bireysel olsun, kümesel olsun direnme belli güçleri bir araya getirip, bütün oluşturmayı ve bu bütünün istikrarlı kılma çabasını içerdiğinden, bütün direnmeler aslında aynı zamanda iktidar ilişkisidir. Direnmenin iktidara dışsal olmadığı ifadesi böyle anlaşılabilir” (Deveci, 1999, s. 35).

Bu açıklamalardan anlaşılana aslında direnme ve iktidar aynı şeylerdir. Baktığımız yer/açıya göre iktidar tanımı yapılabilir. İlginç olan ve onu farklı kılan Foucault'nun burada her ikisini yatay bir değerlendirmeye tabi tutması iktidar ve direnme arasında hiyerarşik bir basamaklandırma yapmamasıdır. Bu her yerde sürekli devam eden bir mücadeledir.

Son olarak Deveci' ye göre, iktidar tüm toplumsal dokuya yayılmıştır. Onun etki altına almadığı herhangi bir toplumsal ilişki yoktur. İktidar her yerdedir. İktidar akışkan ve her yerde ise onu bir bağlama (siyasi, ekonomik vs) oturtamayız. Foucault iktidarı yukardan aşağı değil, aşağıdan yukarıya doğru çalışan bir mekanizma olarak tanımlar. İktidar “makro” dan “mikro” ya değil, “mikro” dan “makro” ya doğru gitmektedir. Bu bağlamda bir düalizme de (egemen - teba, yöneten - yönetilen vs.) gerek kalmamaktadır (Deveci, 1999, s. 38).

Görünen o ki, Foucault 'a göre, delilik ve cinsellik (hatta özgürlük) gibi kavramlar tarihin tüm dönemlerinde ve başlangıçtan itibaren var olmayan, belirli bir dönemde hâkim güç ilişkileri sonucunda kurulan kavramlardır. İktidarı uygulayanların bireyi gözetim ve denetim altına alma sürecinin bir parçası olan kavramlardır. İktidar normalizasyon sürecini belirledikten sonra bunun dışında kalanları söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler aracılığıyla disipline etme, dışlama süreçlerine tabi tutarak varlığını hissettirmektedir. Buna karşın direnme ve özgürlük ise; bir yandan iktidarın yeniden üretimine katkı sağlayacak bir karşı duruşu sağlayacak diğer taraftan ise bireyin iktidarın tanımlarının dışına çıkabileceği yani kendisi ile ontolojik bir bağ kurarak kendisini yeniden tanımlayabileceği - böylece etik değerler üretebileceği- bir alanı açmasına imkân verebilecektir.

Foucault, Doğruyu Söyleme ve Okullarda Kendilik Teknolojileri ³

2005 yılında “Journal of Educational Enquiry” dergisinin 6. sayısında yayınlanan bu makalede Prof. Dr. Tina Besley, Michel Foucault'nun “kendilik teknolojileri” kavramı üzerinden özellikle eğitim hayatındaki özgürlük ve etik kavramlarını tartışmaktadır. Ona göre, genellikle eğitim hayatında kendi olma, etik bir duruş sergileme eğitimin açık hedefleri arasına girmemekte nadiren vatandaşlık gibi derslerde bu konulara yer verilmektedir. Bu makalede Foucault'cu bir yaklaşımla öğrencilerin benliği yönelik felsefi kavramlarının okullardaki etik eğitimi ile ne kadar ilgili olduğu vurgulanmaktadır (Besley, 2005, s. 80). Çalışma, Foucault'nun benlik hakkındaki değişen anlayışlarını takip eden iki bölüme ayrılmıştır. Bunlar “kendilik teknolojileri ve doğruyu söyleme” ile onun “soy kütük ve uygulamalı kendilik pratikleri” dir.

Tina Besley makalesinde Foucault'nun “bir normalizasyon süreci oluşturma ve dışında kalanlara uygulanan dışlama ve disipline etme” yaklaşımını ortaokul eğitimine uygulayarak öğrencilerin normal davranışın dışına çıkması (suç işleme, uyuşturucu kullanma vs.) durumunda okul yönetiminin vereceği muhtemel tepkilerin nasıl olabileceği üzerinde

---

³ İng. Foucault, Truth Telling and Technologies of the Self in Schools.

durmaktadır. Buradan hareketle bu tepkinin şekli, şiddeti ve içeriğinin şekillendireceği itiraf mekanizmalarının öğrencilerin sonraki yaşamlarında etik davranışa yönelik yönelmemelerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bu itirafın sağlanmasındaki kolaylıklar kişi için etik davranışa yönelmede bir rehber olacaktır. Okul politikaları, öğretmenin ve öğrencinin izlediği eylem tarzını etkileyecektir, çünkü her okulda doğruyu söyleme ve itiraf etmenin sonuçları çok farklıdır (Besley, 2005, s. 77).

Besley somut bir örnek üzerinden şu soruyu sormaktadır: Uyuşturucu kullandığı öne sürülen bir öğrenciye okuldan atılacağını bile bile suçunu itiraf etmesi söylenmeli midir? Bu durumdaki bir öğretmen, öğrencisinin okuldan atılacağı bile bile onu müdüre söylemeli midir? Müdür görmezden gelerek görevini ihmal mi etmelidir? Öğrenci yalan söylediğinde kurtulabileceği halde doğruyu söylemeli midir? Tüm bu sorulara verilecek cevapların kişilerin “kendilik (benlik) ilgileri” ile yakından ilişkisi vardır. Kendi benliklerini nasıl oluşturduklarına dair ipuçları vardır. Kendilik kavramı beraberinde disiplinlilik, iktidar, özgürlük ve etik kavramlarını da getirir. Foucault’ya göre, etik kişinin kendisi ile kurduğu ontolojik bağıdır (Besley, 2005, s. 77).

Besley Foucault’dan aktarmaktadır. Foucault’nun özellikle son dönem çalışmaları daha çok bu alanlara (kendilik-özgürlük- etik) yönelmektedir. Bu çalışmalarında Foucault, “tahakküm (güç) teknolojileri” ve “kendilik teknolojilerinin” birlikte çalışarak birbirlerini beslediğini belirtir. Neo-liberalizm devlet aklının bir yandan bireyi doğru yanlış oyununa sokarak bu amaca uygun söylemler ürettiğini bir yandan da onu serbest (sözümona) bırakarak kendiliğini oluşturmasına izin verdiğini söyleyebiliriz. Böylece Foucault’un “yönetimsellik” olarak adlandırdığı bu süreç, devlet için yararlı, uysal ve pratik vatandaşlar üretmek anlamına gelmektedir (aktaran, Besley, 2005, s. 77).

Toparlarsak “Güç teknolojileri” bireylerin davranışını belirler ve onları öznenin nesnelleştirilen belirli amaçlarına veya tahakkümüne sunar (aktaran, Besley, 2005, s. 78). Foucault’a göre “Benlik teknolojileri” insanların kendi bedenleri ve ruhları, düşünceleri, davranışları ve insanların kendi başlarına ya da başkalarının yardımı ile kendilerini bir mutluluğa dönüştürebilmeleri için yarattıkları çeşitli faaliyetlerdir. Saflık, bilgelik, mükemmellik ya da ölümsüzlük (aktaran, Besley, 2005, s. 78).

Foucault’un ilk dönem çalışmalarında ise, iktidar bilgi kavramları çerçevesinde kurumların (hapishane, tımarhane, hastane) bireyler üzerinde uyguladığı teknikler ve bunların benliği nasıl ürettiği incelenmişti. Burada bir zorlama disipline etme durumu vardır. Son

çalışmalarında ise neo-liberal devlet aklının bireyler üzerinde uyguladığı teknolojilere odaklanılmıştır. Burada ise bir zorlama ya da disipline etmekten çok kendiliğinden oluşan bir oluşum pratiği olarak vurgulamaktadır (aktaran, Besley, 2005, s. 78). Bu noktada Foucault, bireyleri modern toplumdaki tahakküm yapılarına meydan okuyabilecek ve direnebilecek kendi kendini belirleyen unsurlar olarak gördü. Mc Nay'in ifadesiyle “Kendini etik olarak oluşturmak için rahip ya da terapist'in uzmanlığına ihtiyaç duymak yerine, bireyler bunu kendileri için yapabilirler” (aktaran, Besley, 2005, s. 77).

Bu bağlamda Foucault'a göre “asceticism”, kişinin kendini geliştirmeye ve dönüştürmeye ve belirli bir var oluş tarzına ulaşmaya çalıştığı kendilik üzerinde bir alıştırma anlamına gelir (aktaran, Besley, 2005, s. 79). Kurtuluş süreci bu modelde, “gerçek” benliği kendi esaretinden ya da baskıdan kurtarır. Besley bu noktada bireyin etik bir yaklaşımı benimseyebilmesi için öncelikle özgür olması gerektiğini ancak böylece kendi etik kurallarını uygulama imkânı bulabileceğini ifade etmektedir (Besley, 2005, s. 88).

Kendilik Teknolojileri ve Doğruyu Söyleme

T. Besley'in Foucault yorumu üzerinden ifade edecek olursak:

“Foucault'nun belirttiği gibi, gerçeği söylemenin zorluğu toplumumuzda çok değerlidir.“Bu yasalarımızın nasıl işlediğine bağlı. Örneğin, mahkemede tanıkların doğruyu söylemesi için yemin etmeleri gerekir ve yalan söyledikleri takdirde yalancı suçlamalarla suçlanabilirler. Benzer şekilde, doğruyu söylemezsek veya ilgili bilgileri gizlersek sigorta iptal edilir” (Besley, 2005, s. 80).

Bir ülkedeki okullar iyi bir vatandaş yetiştirme hedefinde olsalar da nadiren bunu gerçekleştirmeye teşebbüs ederler. Günümüz batı kültüründe ahlaki ilkeler, kısmen Plato'nun “kendini bilme” ilkesine bağlı olarak gelişmiştir (Besley, 2005, s. 81). Foucault kendini tanımanın günümüzün temel etik prensibi olduğunu savunur. Eski Yunan uygulamaları üzerinden kişinin kendini tanıması bireyin, ahlaki teçhizatla, dünyayı ahlaki ve akılcı bir şekilde tam olarak yüzleşmesine izin verecek olan bir ahlak teçhizatı ile donatmak ile ilgilidir. Kendi kendini sahiplenme, kendine egemenlik ve kendi kendini yetiştirme dâhil (aktaran, Besley, 2005, s. 82).

Foucault'da Soykütük ve Uygulamalı Kendilik Pratikleri

Besley'e göre, Kişinin kendisi ile (geçmişi ile) bağ kurması, Hıristiyan dini gelenekteki günah çıkarma şeklinde oluyordu. Ancak günümüzde çağdaş itiraf mekanizmaları ortaya çıktı.

Özellikle tıp dünyası ve pedagojide bu itiraf mekanizmaları görülmektedir. Uzman psikiyatrin yaptığı gibi kişinin kendi hakkındaki düşüncelerini, duygularını, tavırlarını itiraf etmesini sağlamak. Bu gerçekleri söylemek sadece tanımlayıcı değildir. Bir itirafta, kişinin kendisiyle ilgili gerçeği anlatması bekleniyor, çoğu danışmanın müşterileri hakkında yapmaya devam ettiği temel bir varsayım (Besley, 2005, s. 84). Dilin bir performatif işlevi olduğu için, kendisiyle ilgili gerçeği konuşmak da kişinin kendi formlarını oluşturur ya da kurar. Bu söylemsel araçlarla ve bu teknolojilerle, bir insan kendisini bir özneye dönüştürür. Burada kişi konuşma eylemleri aracılığıyla kendi kendini oluşturur (Besley, 2005, s. 84).

İtiraf kabul anlamına gelirken, aynı zamanda bir suçun beyanı, kişinin kusuru veya zayıflığını da içerir. Kabul kısmen kişinin kimliğinin bir parçasını oluşturan özel duygularını veya fikirlerini ifşa ederek kendini iyi hissettirmekle ilgilidir. Dini haliyle itiraf kişinin günahlarının bir başkasına sözlü olarak kabul edilmesini içerir (Besley, 2005, s. 84). Peters'e göre, Bu bir anlamda tövbedir. Daha sonra edebi anlamda itiraf bireyin var olduğu ve onay istediği bir izleyiciye kendini açıklamak ve ifade etmek anlamında oluşmuştur (aktaran, Besley, 2005, s. 82). Buna da bir nevi bireyin kendini yazması yoluyla itiraf etme ve onay isteme denebilir.

Rose göre ise itiraf, o zaman hem iletişimsel hem de etkileyici bir eylemdir; kendi anlatılarımızı yaratıp, geçmişi yeniden ele almak, kamusallaştırmak veya en azından başka biriyle diyaloga girerek kendimizi yarattığımız bir anlatıdır. Özne itiraf edip “ben” ini yarattığında, kendi hakkındaki gerçeği anlatmaya mecbur hissetmiş gibi görünüyor. Bu nedenle, itiraf, “kendi kendini denetleme, öz değerlendirme ve öz denetim” sanatlarında, beden, konuşma ve okuldaki hareketin kontrolünden zihinsel zihniyete kadar değişen bir “disiplin” türünü içerir (aktaran, Besley, 2005, s. 86). İtiraf, otobiyografik olmakla birlikte, kendimizi anlatı olarak yeniden yaratmamız için zorluyorken, aynı zamanda, yaşamlarımıza doğruyu arayıp anlam vermekle ilgilidir. Bugün ilahi itiraf biçiminin yerini almış olan, laik toplumumuzun “rahibe” si olan psikolojik danışma veya psikoterapi gibi terapilerden yardım alırız. Dinleme tekniklerinin kullanımı ve benliğin açığa çıkması açısından benzer olsa da, dini itiraf biçimlerine katılan öğüt ve ceza unsurları kesinlikle okulların içinde ya da dışında çağdaş bir danışmanlığın parçası değildir (Besley, 2005, s. 86). Ayrıca Besley'e göre bu bağlamda, Foucault'dan türetilebilecek bir unsur da, kendini kabul ettirmeye yönelik konuşma veya diyalog biçimlerinin yanında “yazma” ve “okuma”nın önemidir. “Kişilerin kendileri ile

ilişki kurmasını sağladıkları ölçüde günlük yazma, kişisel anlatılar, otobiyografiler ve biyografiler, her tür kurmaca, şiir ve drama vs. bunların tümü çağdaş itiraf mekanizmalarıdır” (Besley, 2005, s. 86).

Çağdaş dünyada, okullar sıklıkla gençlerin ahlaki eğitimi için uygun bir yer olarak görülüyor. Davidson'a göre Sokrates'in “kendini tanı” ifadesi ile özetleyen bir dizi manevi egzersiz burada yapılmaktadır (aktaran, Besley, 2005, s.87). Besley'e göre, “Okullar, öğrencilerine yükledikleri güç (tahakküm) ve benlik teknolojilerinin ve bunların kendiliğini oluşturmadaki etkisinin farkında olmalıdırlar. Dahası, kendilerine daha bilinçli bir şekilde hitap etmek için gerekli araçları sağlamaları gerekir ve hakikati söyleme ve itiraf bunun sadece bir parçasını oluşturur” (Besley, 2005, s. 87).

Sonuç ve Tartışma

Tekelioğlu'nun değerlendirmesine göre liberal özgürlük kavramı ile Foucault'nun özgürlük kavramı ontolojik anlamda farklıdır. Liberal bireyin doğuştan var olduğunu söylediği özgürlük anlayışına karşın Foucault özgürlük anlayışı kişinin kendisi ve geçmişi ile kurduğu sorgulayıcı bir bağla ortaya çıkabilir. Bu işlemi her birey yapmalıdır ki ancak o zaman bir özgürlük ve etikten bahsedilebilir. Aksi halde egemen iktidarın (ör. Liberal Devletin normalizasyon süreci dışında kalanlar ve kalmayanlar bağlamında) belirlediği bir sorunsallaştırma sürecinin parçası oluruz ve bu noktada özgür olduğumuz söylenemez. Foucault son dönem yazılarında özellikle kendi olma ve kendilik teknolojilerinden bahsetmiştir. Kendiliğin en çok sanatçılarda, delilerde, ayyaşlarda görüldüğünü ancak önemli olanın “normal insanlarda var olan kendilik hallerinin ortaya çıkartılması” olduğunu ifade ederek bunun etik bir davranışa neden olabileceğini ileri sürmüştür.

“Bu seçilen ruj renginden dinlenen müziğe kadar alabildiğine geniş bir davranış yelpazesinde, kişiliği sürekli inşa, diğerlerinden ayırma ve koruma projesidir. Kendini başkalarından ayırabildiği, farkını koruyabildiği bu davranışlar ve ritüeller seti, kendisiyle baş başa kalan kendi hakikatini arayan kişinin etik yöneliminin hem başladığı hem de son bulduğu yerdir” (Tekelioğlu, 1999, s. 49).

Deveci ise “direnmenin iktidara içkin olduğunu” dile getirmiştir. Böylece direnme iktidara bir meşruiyet, güç ve süreklilik katabilir. Bu bağlamda Deveci aşağıdaki örneği veriyor. “Örneğin, "hala" bazıları okul disiplinine tam uyum göstermemekte, hastanede hijyen kuralları zaman zaman hiçe sayılmakta ya da orduda bazıları hala tüfeği tutarken hata yapmaktadırlar. Oysa bu tür direnmeler olmasa iktidar da kendini yeniden üretemeyecektir” (Deveci, 1999, s. 34).

Deveci eleştirel bir tarzda “her direnme aynı zamanda bir iktidar biçimidir” diyerek iktidarın bir töz olmayıp sürekli devam eden bir mücadele olduğunu ve her yerde - mikro düzeyde ve aşağıdan yukarı doğru - bu mücadelenin yaşandığını dolayısıyla siyasal alanın ve onun güç kullanma tekeline sahipliğinin göz ardı edildiğini, daha doğrusu Foucault’nun “siyasal düzeyi tüm bu iktidar ilişkileri içinde erittiğini” ifade etmektedir (Deveci, 1999, s. 41). Foucault’nun buna cevabı ise eğer iktidar akışkan ve her yerde ise onu bir bağlama (siyasi, ekonomik vs) oturtmak mümkün olmaz şeklindedir. Ancak bize göre Tekelioğlu’nun eleştirilerinde haklılık payı vardır. Güç kullanma tekeline sahip, hukuki ve siyasi bir güç olan iktidarı (devlet vb.) mikro düzeyde iktidar her yerdedir diyerek açıklamak ve onu (devleti) da diğer mikro iktidar ilişkileri bağlamında anlamaya çalışmak kanımca eksik bir değerlendirme olacaktır. Ayrıca görünen o ki iktidarın yukarıdan aşağı değil de aşağıdan yukarıya doğru gitmesi tüm düalizmleri de (egemen - tebaa, yöneten - yönetilen vs.) ortadan kaldırmaktadır. Ama öte yandan Foucault bir mücadeleden, kendilik mücadelesi etik davranışa yönelme ve özgürlük mücadelesinden bahsetmektedir. Peki ama hangi iktidara karşı mücadele edilecek? İktidara direnen taraf kazanırsa o zaman sadece iktidarı kullanan değişmiş olmayacak mı? Bu durumda anlaşılan hep bir mücadele ve her yerde mücadele devam edecektir. Üstelik evrensel bir etik de yoktur. Foucault’nun eserlerinde mücadelenin içeriği ve evrensel değerlerden bahsedilmemektedir. Bu onun teorisi içinde tutarlı bir yaklaşımdır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, özgürlük kavramı karar verebilecek bir alana sahip kişiler için yani köle konumunda (düşüncenin özgürce ifade edilemediği her alan bir tür köleliktir) olmayanlar için geçerli bir kavramdır. “Özgürlük iktidarın işleminin ön koşuludur ve iktidar ve ona karşı özgürlüğün direnişi birbirinden ayrılamaz, iktidarın olduğu her yerde bir direniş veya direniş imkânı vardır”(Keskin, 1997, s. 34) ifadesinden özgürlük için mücadele edilmesine gerek yoktur o zaten iktidara içkindir gibi geniş bir özgürlük yorumu çıkarılamaz. Bu olsa olsa iktidara karşı direnebilme⁴ anlamında kısıtlı bir özgürlüktür. Aslında buna özgürlük yerine direnme demek daha doğrudur. “Direnmenin olmadığı yerde ise zaten tahakküm ilişkisi vardır orada iktidar ilişkisinden söz edilemez” (Foucault, 2016, s. 21) ifadesi ise, kanaatimce akıl çelme tekniklerinin bolca uygulandığı, günümüzün medya ve iletişim çağında iktidar ilişkisinin nerede bitip tahakküm ilişkisinin nerede başladığı konusundaki sınırın iyice muğlaklaştığı bir ortamda, anlam kaybına uğramış bir ifadedir. Görünen o ki iktidar ilişkisi

⁴ Bu bazen bir idam mahkûmunun son sözlerini söylemesine izin verilmesi bazen de haksız yere kapatılan birine göstermelik bir savunma hakkı tanınmasından ibaret olabilir.

bize özgürlük garantisi -hele hele etik davranışa yönelten özgürlük garantisi- veremez. Özgürlük kavramı okul ve aileyi de kapsayan geniş yelpazeli bir mücadeledir.

Bu kavram - Besley'in de vurguladığı gibi - küçük yaşlardan itibaren gerek eğitimde gerekse ailede çocuğun bize göre normal olmayan davranışına verdiğimiz tepkilerle şekillenmeye başlar (Besley, 2005, s. 84). Üstelik bu onun etik anlayışını da şekillendirir. Verdiğimiz tepkiler onun kendisi mi olması gerektiği yoksa bizim istediğimiz gibi biri mi olması gerektiği konusunda ona duygusal mesajlar verir. Kullandığımız dil sadece iletişimi gerçekleştirmeyecek aynı zamanda karşı tarafın davranışını da yapılandıracaktır. Bu anlamda kişinin itiraf mekanizması ve ona verilecek tepkiler önemlidir. Modern itiraf mekanizmaları - psikiyatri bir kenara bırakılacak olursa- yazma, drama etme ve kişisel anlatılar vs. yoluyla gerçekleşmektedir. İtiraf etmek, kabul etmek ve onunla yüzleşmek demektir. Bu kusuru ve zayıflığı kabul etme onu çeşitli şekillerde ortaya dökme, kişinin iyi hissetmesini sağlar (Besley, 2005, s. 84).

Foucault'ya göre “etik özgürlüğün düşünülerek yapılan bir pratiği, özgürlükse etinin ontolojik koşuludur” (Foucault, 2016, s. 23). Özgürlük olmadan ne bir iktidar ilişkisi ve ne de etik bir davranış var olamaz. Ancak özgür olmamız illa da etik davranışlar sergileyeceğimiz anlamına gelmeyebilir. Çünkü etik, özgürlüğün düşünülerek ve bize biçilen kalıpları sorgulayarak kendimize dönük hesaplaşmalar yaparak ve başkalarına itiraf mekanizmaları konusunda alanlar açarak elde edilebilecek bir olgudur.

Buraya kadar iktidar özgürlük ve etik gibi konuları Foucault'nun yaklaşımları çerçevesinde ve yukarıda bahsi geçen üç yazarın yorumu üzerinden değerlendirmeye çalıştık. İktidarın kötü mü iyi mi olduğu sorusunu tartışarak bitirelim. İktidar her zaman kötüdür, diyen Sartre'ın aksine Foucault'ya göre iktidar her zaman kötü değildir. Ancak Foucault, iktidar stratejisi oyunlarının keyfi, gereksiz ya da kötüye kullanılan iktidar uygulamalarının engellenmesi ve/veya kurallar çerçevesinde belirlenmesi gerektiğini belirtir (Besley, 2005, s. 87). Aslında bize göre Foucault'nun iktidar analizleri genel olarak değerlendirilirse ve onun bu konuda verdiği örneklendirmelere bakılacak olursa “iktidar genellikle kötüdür ama bazen kötü olmayabilir” sonucuna ulaşılmaktadır. Çünkü iktidar bir normalizasyon sürecini belirledikten sonra, bunun dışında kalanları söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler aracılığıyla disipline etme veya dışlama süreçlerine tabi tutmaktadır. Bu süreç bile iktidarın ontolojik varlığının kısıtlayıcı olduğunu ve kısıtlayıcı olduğu ölçüde itiraf mekanizmalarının önünü tıkadığını ve bunu yaptığı ölçüde de etik davranışı sınırlandırdığını göstermektedir.

İktidar kendisini yeniden üretebilmek için direnmenin varlığına ihtiyaç duymaktadır ancak bu durum öğrencilerin özgürlük ve dolayısıyla etik anlayışa ulaşmalarının önünde engel olmamalıdır. Bu noktada özgürlük ve etik kavramlarının yakından ilintili olduğu söylenebilir. Liberal söylemin aksine doğuştan tüm özgürlüklere sahip olarak doğmadık ve “kendiliğimiz” bu tarihsel süreç içinde kurulmuş bir sorunsallaştırma çerçevesinde oluşturuluyor ise, o zaman ona sahip olmak için kendi geçmişimiz ile bir bağ kurmak ve oradan, etik değerlere sahip bir özgürlük anlayışını, bulup çıkarmak zorundayız.

Üstelik bahsi geçen özgürlüğün kesinlik kavramıyla örtüşmeyen bir tarafı olduğunu asla unutmadan bunu yapmalıyız. İki alıntıyla bitirelim. Laclau şöyle diyor;

“Şu yüce ‘mutlak’ bilgiye ulaşma hedefinin bir kenara bırakılmasının insana heyecan veren sonuçları var: bir yandan, insanlar kendilerini artık ezelden kurulmuş bir yapının pasif alıcıları olarak değil de gerçek yaratıcılar olarak görebilirler; öte yandan, bütün toplumsal eyleyiciler kendi somut faniliklerini tanımak zorunda olduklarından, hiç kimse dünyanın gerçek bilincini üstlenmeye talip olamaz. Bu, çeşitli bakış açıları arasında sonsuz etkileşim demektir” (Laclau, 2015, s. 68).

Benzer bir şekilde Wallerstein’e göre; belirsizlik harika bir şeydir ve eğer belirsizlik varsa gelecek her türlü yaratıcılığa açık demektir. “Gelecek hakkında kesin bilgiye sahip olsaydık herhangi bir şey yapmaya yönelik ahlaki bir zorlama olamazdı” (Wallerstein, 2016, s. 12).

Kaynaklar

- Besley, T. (2005). “Foucault, truth telling and Technologies of the self in schools”. **Journal of Educational Enquiry**, 6, 1, 76-89.
- Deveci, C. (1999). “Foucault’nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayrıştırılmazlığı”. **Doğu Batı**, 3, 9, 25-44.
- Davidson, A. (1997). **Introductory remarks to Pierre Hadot**. Chicago and London: University of Chicago Press, 195, 202.
- Foucault, M. (2016). **Özne ve İktidar**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2001). **Fearless speech** (ed J Pearson). Los Angeles: Semiotext(e).
- Foucault, M. (1997). “The ethics of the concern for self as a practice of freedom” (trans Robert Hurley and others). In P Rabinow (ed) Foucault, M. (1954-1984). **Ethics, subjectivity and truth: the essential works of Michel Foucault**, London: Penguin Press, 1, 281-301.
- Foucault, M. (1988). “Technologies of the self”. In L H Martin, H Gutman and P H Hutton

- (eds) **Technologies of the self**. Amherst: University of Massachusetts Press, pp 16-49.
- Foucault, M. (1980). **The History of Sexuality**, vol. 1, New York: Vintage Books.
- Keskin, F. (1997). "Foucault da Öznellik ve Özgürlük". **Toplum ve Bilim Dergisi**, 73, 30-34.
- Keskin, F. (1999). "Söylem, Arkeoloji ve İktidar". **Doğu Batı**, 3, 9, 15-24.
- Laclau, E. (2015). **Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme**. Birikim Kitapları.
- McNay, L. (1992). **Foucault and feminism: power, gender and self**. Boston: Northeastern University Press.
- Peters, M.A. (2000). "Writing the self: Wittgenstein, confession and pedagogy". **Journal of Philosophy of Education**, 34, 2, 353-368.
- Rose, N. S. (1989). **Governing the soul: the shaping of the private self**. London: Routledge.
- Tekelioğlu, O. (1999). "Moderniteye Sıkışan Özgürlük, Foucault'nun Kendilik Teknolojilerine Bir Bakış". **Doğu Batı**, 3, 9, 45-56.
- Wallerstein I. (2016). **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, İstanbul: Metis Yayınları.